

Kredietcrisis? Daar hadden we vroeger deze goden voor!

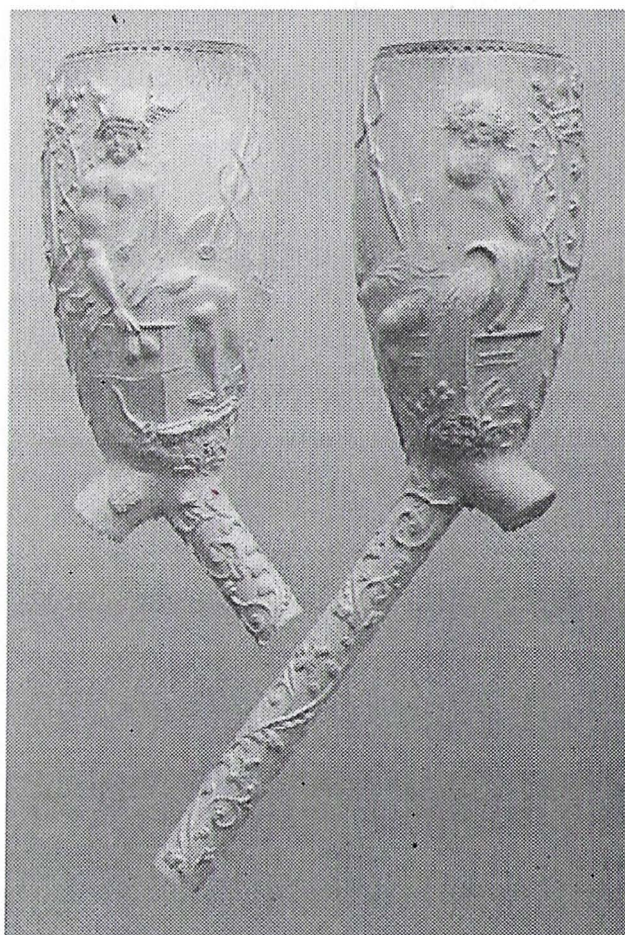
door Aad Kleijweg

Reeds eerder schreef ik over een Mercurius- en Neptunuspijp van de Goudse pijpenmaker Maarten Heerkens, gemaakt in de eerste helft van de 19e eeuw. Onlangs kwam ik weer in het bezit van twee fraaie exemplaren, eveneens uit de eerste helft van de 19e eeuw, die ik graag onder uw aandacht wil brengen.

Wat mij opvalt is dat de pijpen die met dit thema gemaakt zijn in de eerste helft van de 19e eeuw fraaier zijn uitgevoerd dan de exemplaren uit de tweede helft van de 19e. Mercurius/Neptunuspijpen symboliseren dat het goed voor het land is wanneer de overzeese handel goed loopt. Op de steel van een Mercurius/Neptunus pijp van Willem Begeer (1767 - 1844) werd dit letterlijk vermeld "KOOPHANDEL EN ZEEVAART GOED IN STAND DAT IS DE BLOEIY VAN HET VADERLANDT"(¹). Ook voor de Goudse pijpenmakers was de export van hun producten naar overzeese gebiedsdelen van groot belang.

Beschrijving van de pijpenkoppen:

Het eerste exemplaar is een ovoïde model met het hielmerk scheepje. Op de linkerkant van de hiel staat het bijmerk het wapen van Gouda. Op de linkerkant van de ketel zien we Mercurius zittende op een baal koopwaar. Mercurius is "de god van de handel" met in zijn linkerhand de slangenstaf steunend op zijn rechterknie en in zijn rechterhand de geldbuidel. Op zijn hoofd draagt hij een helm met vleugeltjes en zelfs aan zijn voeten zien wij vleugeltjes. Naast de geldbuidel staan de initialen WL op de baal koopwaar. Deze initialen zijn mogelijk van Willem Littel jr.(²), een goudsmid die de mal gegraveerd zou kunnen hebben. Op de rechterzijde van

ketel zien we een zittende Neptunus "de god van de zee" met in zijn rechterhand de drietand en in zijn linkerhand een vat waaruit water stroomt. Neptunus heeft een warrige haardos en een baard. In tegenstelling tot andere exemplaren ligt bij dit exemplaar geen grote vis aan zijn voeten en stroomt het water in een bloemperkje. Op de voorzijde van de ketel zien we een paar schepen op zee drijven met gestreken zeilen. Op de achterzijde van de ketel staat het wapen van Gouda omgeven door twee slingerende doornranken. De steel is fraai versierd met een slingerende en krullende bladrank. De datering van deze pijp ligt tussen 1810 - 1840. Dit brengt ons bij de mogelijke pijpenmakers Frans Zwartjes of zijn weduwe die actief waren van 1809 tot 1824, of Hermanus Zwartjes die in 1824 actief was, of Michiel Zwartjes en zijn weduwe die actief waren van 1824 tot 1850.

1a Collectie: Aad Kleijweg Nr 1, 1b - , 2a Ovoïde , 2b Zittende Mercurius op koopbaal met de initialen WL/Zittende Neptunus, 2c Wapen van Gouda/- , 2d Scheepje , 2e Niet Geglaasd, 2f Gebotterd, 2g Radering rondom ketelopening, 2h - , 3a Slingerende bladrank, 3b Niet Geglaasd, 3c - , 4 1810 – 1840, 5 Gouda, 6 Frans Zwartjes of zijn weduwe Hermanus Zwartjes, Michiel Zwartjes of zijn weduwe, 7 [1. Afb. 1]

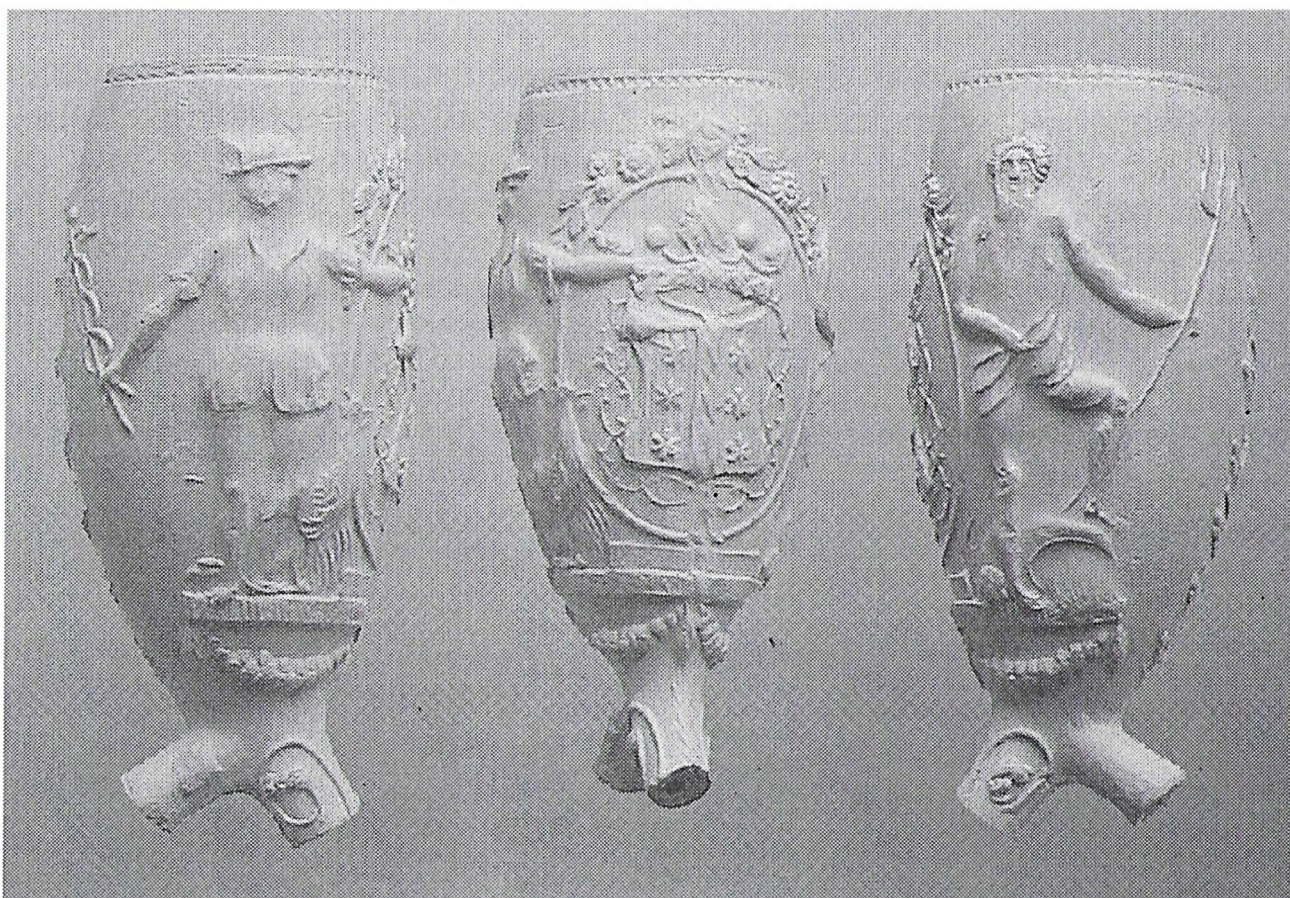
Het hielmerk
Scheepje en de
initialen WL op
de baal
koopwaar

Het tweede exemplaar is een ovoïde model met het hielmerk de gekroonde 72. Op de linkerzijkant van de hiel staat het bijmerk het wapen van Gouda. In tegenstelling tot bij de meeste andere Mercurius/Neptunuspijpen staat op dit exemplaar een staande Mercurius met in zijn rechterhand de slangenstaf. Met zijn linkerhand steunt hij op het wapen van Gouda waar hij eveneens, maar dat is moeilijk zichtbaar, zijn geldbuidel vasthoudt. Mercurius is gekleed in plaats van dat hij zijn lendendoek draagt. Naast hem zien we een haan staan. Op de rechterzijde van de ketel is eveneens een staande Neptunus afgebeeld, steunend met zijn linkervoet op het vat waar water uitstroomt. Verder heeft hij in zijn linkerhand de drietand. Naast zijn rechtervoet ligt een Sint-Jakobsschelp. Op de voorzijde van de ketel staat het gekroonde wapen van Gouda, eveneens omgeven zoals bij het eerste exemplaar door slingerende doornranken. We kunnen nog net zien dat ook bij dit exemplaar de steel versierd was met een floraal motief. De

pijp is te dateren in de eerste helft van de 19e eeuw wat betekent dat meerdere pijpenmakers in aanmerking komen zoals Jan Visser (1808 - 1812), Jan Verspuij (1812 - 1859) of Adrianus Sparnaaij die het merk in huur heeft gehad van Jan Verspuij vanaf 1820 tot 1859. Er zijn ook pijpen bekend met een decoratie gelijk aan dit exemplaar met het hielmerk IHP en Melkmeid.

1a Collectie: Aad Kleijweg Nr 2, 1b -, 2a Ovoïde, 2b Staande Mercurius met slangenstaf en haan/ Staande Neptunus. Voorzijde een medaillon met het wapen van Gouda met daarboven bloemen, 2c Wapen van Gouda/-, 2d Gekroonde 72, 2e Niet Geglaasd, 2f Gebotterd, 2g Radering rondom ketelopening, 2h -, 3a Slingerde bladrank, 3b Niet Geglaasd, 3c -, 4 1800 - 1850, 5 Gouda, 6 In aanmerking komen Jan Visser, Jan Verspuij, Adrianus Sparnaaij, 7 [2. pag 115. foto 45]

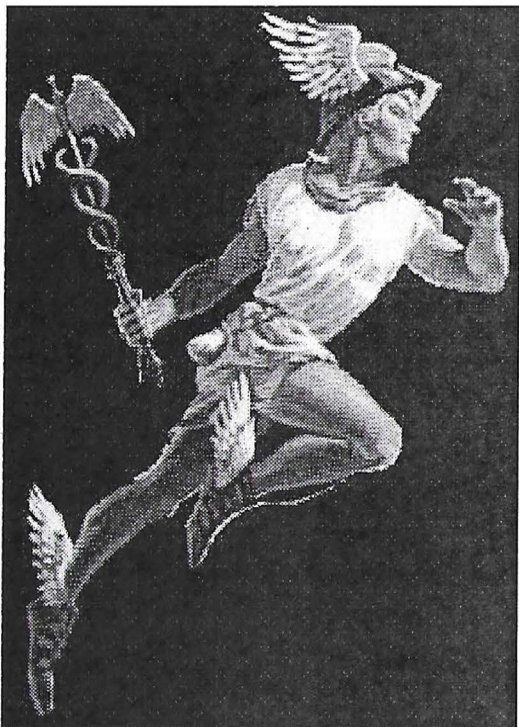

Links het hielmerk
"de gekroonde 72" en
rechts de haan naast
Mecurius

De Goden:

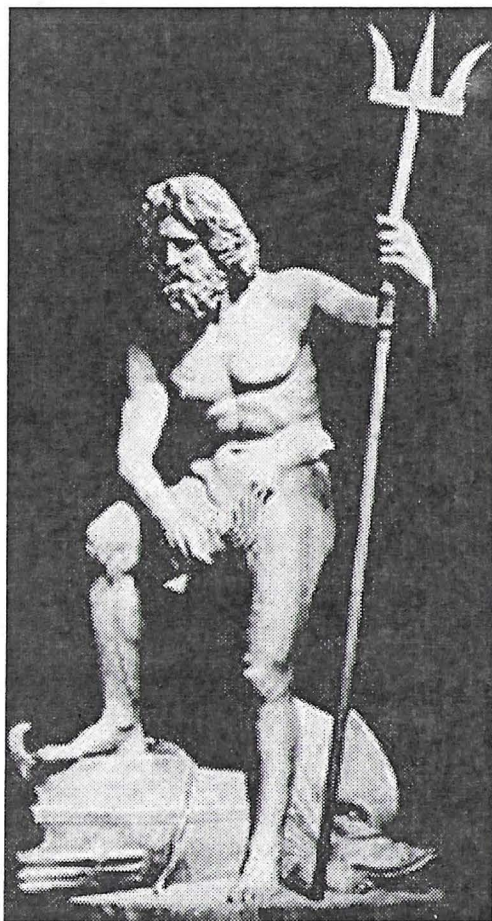

Mercurius (Hermes)

Mercurius is de Romeinse god van de handel, reizigers en winst. De Griekse tegenhanger is Hermes. We zien Mercurius altijd met een slangenstaf "caduceus" afgebeeld staan. Wat ook niet mag ontbreken zijn de helm met vleugels en de vleugeltjes aan zijn voeten die de snelheid symboliseren. De geldbuidel die hij vaak bij zich draagt spreekt voor zich als je ook de god van de winst bent. Vaak zien we naast Mercurius een haan staan. Als je handel drijft moet je dag en nacht oplettend en waakzaam zijn, vandaar dat naast Mercurius een haan is geplaatst, het symbool voor oplettendheid en waakzaamheid.

Neptunus (Poseidon)

Neptunus is oorspronkelijk de god van de golven en al het stromend water, later de god van de zee. De Griekse tegenhanger is Poseidon. We zien Neptunus altijd afgebeeld met zijn drietand "trident". Neptunus wordt meestal naakt of met een lendendoek afgebeeld met een behoorlijke haardos en baard. Vaak zien we de attributen zoals schelpen, dolfijn, vissen en een vat waar continu water uit lijkt te stromen.

Bronnen:

[1] Tijmstra, 1980. Pijpen met de afbeelding Mercurius/Neptunus. In: Pijpelogische Kring Nederland, 3e jaargang, nummer 10, p. 7-11.

[2] Duco, D.H., 1987. De Nederlandse kleipijp; handboek voor dateren en determineren. Leiden.

[3] J van der Meulen, 1995. Goudse pijpenmakers en hun merken. Leiden.

[4] Aad Kleijweg, 2007. De Mercurius en Neptunus pijp van Maarten Heerkens PKN 118 Jaargang 30

(1) D.A. Goedewaagen, 1942. Goudsche Pijpen. Plaat II

(2) Jan van Oostveen, <http://www.xs4all.nl/~kleipijp/kleipijp/>

PIJPELOGISCHE KRING NEDERLAND

Kwartaalblad voor de
pijpenverzamelaar
en onderzoeker

Jaargang 31, nummer 124
April 2009

Op voorzijde kapt:

"Mercurius zittende op een baal koopwaar", zie artikel: "Kredietcrisis? Daar hadden we vroeger deze goden voor!" van Aad Kleijweg op p.2092.

Afbeelding linksboven:

Een reclamekaart voor van Nelle tabak, zeer waarschijnlijk door de firma Van Nelle uit Rotterdam zelf uitgegeven, zie p.2102

Afbeelding linksonder:

De foto komt uit het boek "In het Gooi" en is onderdeel uit van een fotocollage van Laren, Het zijn twee inwoners aan de kant van de sloot een pijpje stoppen. zie p.2102

Abonnement en betaling

Het abonnementsjaar loopt
1 Juli t/m 30 Juni.

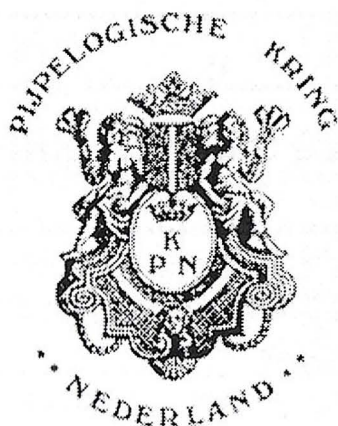
Het blad verschijnt in Juli
Oktober, Januari en April

Nederland: €16.- per jaar

Buitenland: €22.- per jaar

Betalingen overmaken na
Giro 3823478 t.n.v.

Pijpelogische Kring Nede

www.tabakspijp.nl
info@tabakspijp.nl

*Kwartaalblad voor de
pijpenverzamelaar en
onderzoeker*

ISSN: 0924-4158

*Auteurs zijn verantwoordelijk
voor hun bijdragen.*